

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิทยาลัยนาฏศิลป์ เป็นหน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่โดยตรงเกี่ยวกับการจัดการศึกษา อนุรักษ์ ส่งเสริม สร้างสรรค์ สืบทอด พัฒนาและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมของชาติ เพื่อเผยแพร่เรื่องราวเกี่ยวกับมรดกของชาติ เป็นการเน้นย้ำให้คนในชาติได้ตระหนักถึงสิ่งอันเป็นเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทย ทั้งยังเป็นเครื่องหมายที่บ่งบอกถึงอารยธรรมความเจริญรุ่งเรืองซึ่งมีมาแต่อดีตต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน¹

วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด เป็นวิทยาลัยนาฏศิลป์แห่งแรกของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาและเป็นสถาบันการศึกษาวิชาชีพพิเศษทางศิลปวัฒนธรรม ด้านนาฏศิลป์-ดนตรีไทย และพื้นบ้าน โดยเป็นศูนย์กลางในการบำรุงรักษา พิธีกรรมและเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรมไทย เพื่อกระตุ้นให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดความรัก ความหวงแหน เห็นคุณค่า ในศิลปวัฒนธรรมอันเป็นมรดกของชาติ ทั้งยังเป็นแหล่งพัฒนาและวิจัยบริการให้ความรู้ด้านดนตรี-นาฏศิลป์ไทยและพื้นบ้าน แก่ชุมชนและสถาบันการศึกษาอื่น ๆ นอกจากนี้ยังมีหน้าที่ผลิตบุคลากรทางการศึกษาและศิลปินทางด้านดนตรี-นาฏศิลป์ ที่มีคุณสมบัติตรงกับความต้องการของสังคมและท้องถิ่น

ในการพัฒนาการแสดงของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดได้สร้างสรรค์การแสดงโดยมีแนวคิดให้สอดคล้องกับสภาพสังคมและความเป็นอยู่ของชาวอีสาน จึงออกแบบการแสดงในแนวพื้นบ้านอีสาน ซึ่งจากการศึกษาข้อมูลผู้วิจัยพบว่าการแสดงพื้นบ้านอีสานของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดโดยจัดเป็น 2 กลุ่ม คือ 1. การแสดงที่ปรับปรุงขึ้นจากงานเดิม 2. การแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ และสามารถแยกออกเป็น 6 ประเภท² ได้แก่

2.1 การฟ้อนที่สืบเนื่องจากรรณกรรมพื้นบ้าน	2.2 การฟ้อนที่สืบเนื่องจากพิธีกรรม
2.3 การฟ้อนที่สืบเนื่องจากประเพณีและการละเล่น	2.4 การฟ้อนประกอบทำนองลำ
2.5 การฟ้อนที่สืบเนื่องจากศิลปะอาชีพและวิถีชีวิต	2.6 การฟ้อนเลียนแบบท่าทางของสัตว์

¹ สิริรัชชาญ พิกจำรูญ, “วิวัฒนาการและอนาคตภาควิทยาลัยนาฏศิลป์”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาคุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา คณะครุศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 299 .

² กรมศิลปากร, นาฏกรรมอีสาน, (กาฬสินธุ์ : ประสานการพิมพ์, 2537), หน้า 35 .

จากผลงานการแสดงพื้นบ้านที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่นั้น ผู้วิจัยพบว่ามีความน่าสนใจโดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นจากพิธีกรรมความเชื่อของชาวอีสาน เนื่องจากเป็นการอนุรักษ์พิธีกรรมตามแบบชาวบ้านของชาวอีสานที่มีการยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน และเชื่อว่าพิธีกรรมเป็นสิ่งที่สามารถสร้างขวัญกำลังใจให้เกิดขึ้นในชุมชน และยังได้นำพิธีกรรมมาเป็นการจัดระเบียบทางสังคมเพื่อให้ชาวบ้านเกิดความสมัครสมานสามัคคีกัน หนึ่งในชุดการแสดงที่สร้างสรรค์ขึ้นนั้นคือ เชิงเชียงซ้อง

จากการศึกษาข้อมูลเบื้องต้น พบว่าท่าฟ้อนพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด โดยอาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (คำเนิน)³ ศิลปินแห่งชาติปี พ.ศ. 2536 สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ) และ อาจารย์ทองจันทร์ สังฆะมณี (ถึงแก่กรรม) ได้พยายามรวบรวมท่าฟ้อนพื้นบ้านต่างๆ ของชาวอีสาน มาเรียบเรียงให้เป็นแบบนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานซึ่งเรียกว่า “ท่าฟ้อนพื้นบ้านอีสาน” เช่น ท่าภาคเขียวเกล้า ท่าบัวคว่ำบัวหงาย ท่าช้างเทียมแม่ ท่ากาเดินก้อน ท่าจ้อลายมวย ท่าเต่าลงหนอง ด้วยแรงบันดาลใจ และเห็นความสำคัญว่าศิลปะการฟ้อนรำที่อยู่คู่กับชาวอีสานมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ท่าฟ้อนของชาวอีสานที่มีอยู่มากมายแต่ไม่มีการนำมาเรียบเรียงให้เป็นลำดับแบบแผนที่แน่นอน บรรพบุรุษเป็นผู้ให้ท่าฟ้อนแต่ไม่ได้กำหนดท่าฟ้อนที่เป็นมาตรฐาน การนำท่าฟ้อนเหล่านี้มาเรียบเรียงกำหนดรูปแบบให้ปรากฏนั้นล้วนมาจากคติความเชื่อของพื้นบ้านทั้งสิ้น ความเชื่อจึงเป็นบ่อเกิดแห่งพฤติกรรมและเป็นที่มาของขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรม และวัฒนธรรมเป็นศูนย์รวมแห่งมรดกด้านภูมิปัญญา เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและชี้นำวิถีชีวิตของบุคคลและสังคม

การสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านอีสานของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2523 – 2547 นั้น เป็นช่วงที่มีการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านอยู่เสมอ ซึ่งในการพัฒนาการแสดงพื้นบ้านขึ้นใหม่และการแสดงที่ปรับปรุงจากเดิมนั้นอาจจะไม่ได้รับความนิยมนื่องมีการสร้างสรรค์การแสดงขึ้นใหม่ในทุกๆ ปี เช่น ชุดเชิงเชียงซ้อง เป็นการแสดงที่สืบเนื่องจากพิธีกรรมพื้นบ้าน โดยมีความเชื่อเรื่องของ ภูตผี วิญญาณ และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งมีบทบาทต่อวิถีชีวิตของชุมชนที่อาศัยการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้นำเอาพิธีกรรมดังกล่าวมาจำลองเหตุการณ์ เพื่ออนุรักษ์ไว้ซึ่งความดั้งเดิมของพิธีกรรมนั้น

³ สัมภาษณ์ ฉวีวรรณ พันธุ, ศิลปินแห่งชาติ ปี 2536 สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ), 29 มิถุนายน 2549.

พิธีกรรมต่าง ๆ มีพื้นฐานมาจากความเชื่อ หรือความศรัทธาที่มนุษย์มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น ความเชื่อในศาสนาต่าง ๆ อิทธิพลของสิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดเป็นประเพณีที่มนุษย์จัดขึ้นอย่างมีระเบียบแบบแผนและปฏิบัติสืบต่อกันมาโดยลำดับ เช่น

- เชิงบังไฟ เชิงแห่หางแมว ในพิธีกรรมการขอฝน
- เชิงนางคัง การตั้งครกคังสาก ในพิธีกรรมการเสี่ยงทายเกี่ยวกับ ฟ้า ฝน
- ผีฟ้า เหยา ปัดโจล ในพิธีกรรมการบำบัดรักษาผู้ป่วย

เชิงข้อง หรือพิธีเค้าเชิงข้อง เป็นพิธีกรรมโบราณพิธีหนึ่งที่ใช้ในการขับไล่ ภูตผี ปีศาจ โดยอาศัยข้องซึ่งเป็นเครื่องจักรสานไม้ไผ่ชนิดหนึ่งใช้สำหรับบรรจุสัตว์น้ำ เช่น ปลา กบ หรือแมลง ส่วน “เชิง” เป็นคำในภาษาอีสาน หมายถึง ผู้ที่เคยบวชเป็นสามเณรแล้วลาสิกขาบทยออกมาซึ่งชาวอีสานจึงเรียกว่า “เชิง” ซึ่ง ธีรยุทธ ขันการ⁴ ได้กล่าวถึงเชิงข้องว่า “เชิงข้องเป็นความเชื่อของชาวอีสานมาแต่ดั้งเดิมอีกอย่างหนึ่งนอกเหนือจากการบูชาพระยาแถนด้วยบังไฟ หรือ การแห่หางแมว เป็นต้น เชิงข้อง ที่ทำจากข้องไม้ไผ่จักสานต่อแขนต่อขาด้วยไม้กลมยาวสวมเสื้อผ้า ที่ปากช่องครอบไว้ด้วยกะลามะพร้าวผ่าครึ่งเขียนสีเป็นคา จมูก ปาก ให้เหมือนคน มีหมอบผู้ทำพิธีเป็นผู้อัญเชิญเทวดาให้ลงมาสิงสถิตย์ สองขาของคัวเชิงข้องจับไว้ด้วยคนอีกสองคนและเมื่อเชิงข้องถูกเข้าสิง หรือภาษาอีสานใช้คำว่า “เชิงข้องสำแดงฤทธิ์” ก็จะโยกตัวไปมา หมอบผู้ทำพิธีจะเริ่มถามเชิงข้องถึงฟ้าฝน ทำนายอนาคตบ้าง หาสิ่งของที่หายหรือถูกลักขโมยบ้างหรือแม้แต่เรื่องของ “ผีปอบ” ที่คร่าชีวิตผู้คนในหมู่บ้าน เชิงข้องก็จะโยกตัว ไปมาเป็นการให้คำตอบ ”

อาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (คำเนิน)⁵ ได้กล่าวว่า “ พิธีเค้าเชิงข้องนี้เกิดมาพร้อมกับวิถีชีวิตชุมชนชาวอีสาน ซึ่งเป็นพิธีกรรมเกี่ยวกับการเสี่ยงทายเกี่ยวกับภูมิอากาศ ค้นหาสิ่งของสูญหาย และรวมถึงการขับไล่ภูตผี สิ่งที่มากระทำให้เกิดอาเพศต่อชุมชนอีกด้วย โดยอาศัย ความเชื่อเกี่ยวกับภูตผี วิญญาณ และสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ มาเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิตและมีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และเมื่อนำเอาพิธีเค้าเชิงข้องมาประดิษฐ์เป็นการแสดงพื้นบ้านชุดเชิงเชิงข้องนี้ จึงเป็นการจำลองเหตุการณ์ในการประกอบพิธีกรรมโดยอาศัยกิริยาท่าทางตามธรรมชาติของผู้จับข้องมาเป็นพื้นฐานของการเคลื่อนไหว ”

⁴ ธีรยุทธ ขันการ , เชิงข้อง : ความเชื่อศรัทธาฟ้าฝนและการเสี่ยงทาย , (ทีวี 5 : 195 , 2525), หน้า 26 .

⁵ สัมภาษณ์ ฉวีวรรณ พันธุ, ศิลปินแห่งชาติ ปี 2536 สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ), 21 กรกฎาคม 2549 .

พิธีกรรมเชิงข้อง มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวอีสานเป็นอย่างมาก และยังได้นำเชิงข้องมาใช้ประกอบในงานต่างๆ เช่น ขับไล่วิญญาณภูตผี คั้นหาสิ่งของ ซึ่งตัวผู้กระทำผิด เสี่ยงทายเรื่องภูมิอากาศ นอกจากเชิงข้องจะทำหน้าที่ดังกล่าวแล้ว ยังเป็นพิธีกรรมที่สามารถเชื่อมโยงกับการประกอบพิธีกรรมในฮีตสิบสองของชาวอีสาน เช่น ถ้าหากเกิดฝนแล้งหรือฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ชาวอีสานเชื่อว่าจะต้องมีผีแล้งมาทำให้เกิดความแห้งแล้งจึงได้นำเชิงข้องมาขับไล่ให้ออกไปจากชุมชน หรือแม้แต่การปลุกเรื้อนชาวอีสานยังนำเชิงข้องมาเสี่ยงทายเพื่อหาพื้นที่ในการปลูกสร้างบ้านเรือน เป็นต้น

เมื่อปี พ.ศ. 2523 วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ได้ศึกษาข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับพิธีเต้าเชิงข้องที่บ้านโคกก่อง ตำบลปอภาร จังหวัดร้อยเอ็ด เพื่อนำมาสร้างสรรค์เป็นชุดการแสดงพื้นบ้านอีสานและนำออกแสดงเผยแพร่เนื่องในงาน 700 ปี ลายสีไทย ณ จังหวัดสุโขทัย ปี พ.ศ. 2526 โดยเห็นความสำคัญในการอนุรักษ์พิธีกรรมอันเก่าแก่พิธีกรรมหนึ่งและมีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานเดิมเชิงข้องเป็นเพียงพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้านเท่านั้น ซึ่งไม่มีปรากฏทำร่ำทางด้านนาฏศิลป์และดนตรีเข้ามาเป็นส่วนประกอบในการประกอบพิธีกรรมที่ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป คงมีแต่เพียงลักษณะอากัปภิกิริยาตามธรรมชาติของผู้ประกอบพิธีและการเคลื่อนไหวของผู้ขับเชิงข้องที่เป็นผู้ชายเพียงเท่านั้น ด้วยความสามารถทางด้านการแสดงหมอลำของ อาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ และ อาจารย์ทองจันทร์ สัมมะณี (ถึงแก่กรรม) ที่นำมาผสมผสานกับจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ทำร่ำจึงทำให้การแสดงชุดเชิงข้องปรากฏขึ้นในการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน และถ่ายทอดให้กับนักเรียนของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ซึ่งนักเรียนกลุ่มแรกที่ได้รับการถ่ายทอดได้แก่ นางสาวธิดารัตน์ ชนะพันธ์, นางสาวศิริวรรณ จันทร์สว่าง, นางสาวดารณี สุรนิจ, นางสาวปราณี ไชยสาร, นางสาววีระนุช นันทจันทร์, นางสาวศกาวเดือน ถนัดคำ, นางสาวชริรา บุตรชัย, นางสาวพนิดา บุญรอด, นางสาวสุวจิ สุญาษา, นางสาวจุฬารัตน์ ศรีญาษา, นายประกิต เจริญในเมือง, และ นายทูลทองใจ ซึ่งรัมย์ เป็นต้น แต่ในปัจจุบันพิธีกรรมเต้าเชิงข้องนี้กำลังจะสูญหายไปจากบ้านโคกก่อง ตำบลปอภาร จังหวัดร้อยเอ็ด และไม่มีมีการสืบทอดพิธีกรรมดังกล่าวไว้ คงมีแต่เพียงรูปแบบการแสดงของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดเพียงเท่านั้น

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เชียงซ้อน เป็นพิธีกรรมเสี่ยงทายของชาวอีสานพิธีกรรมหนึ่งที่ไม่ได้เป็นเพียงการเสี่ยงทายเพียงอย่างเดียวหรือการทำนายเรื่องของ ดิน ฟ้า แต่ยังเป็นการค้นหาสิ่งของที่สูญหาย หรือชี้แนะหนทางในการค้นหาสิ่งของนั้นๆ และการขับไล่ ภูติ ผี และสิ่งไม่ดีให้ออกไปจากชุมชน ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้ล้วนมีพื้นฐานมาจากความเชื่อความศรัทธาของชาวอีสานแต่ปัจจุบันพิธีกรรมดังกล่าวกำลังจะสูญหายไปจากวิถีชีวิตของชาวอีสาน เนื่องจากพิธีกรรมดังกล่าวไม่มีการสืบทอดพิธีกรรมสู่อนุชนรุ่นหลัง ในการศึกษาเชิงเชียงซ้อนของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดจะทำให้ทราบถึงขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมโดยสื่อออกมาทางการฟ้อน ผู้วิจัยเชื่อว่าจะมีความสำคัญและเกิดประโยชน์ต่อนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ซึ่งนับได้ว่าเป็นแนวทางหนึ่งที่จะอนุรักษ์และพัฒนามรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าไว้ให้ชนรุ่นหลังสืบไป ดังนั้นผู้วิจัยเล็งเห็นถึงความสำคัญและตระหนักถึงการอนุรักษ์ สืบสาน และเผยแพร่การแสดงพื้นบ้านอีสานที่เกี่ยวกับพิธีกรรมโบราณให้คงอยู่สืบไป ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาความเป็นมาและวิธีการสร้างสรรค์งานที่สืบเนื่องมาจากพิธีกรรมเชียงซ้อน โดยศึกษาเกี่ยวกับความเป็นมาของการแสดงพื้นบ้านวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด แนวคิดในการสร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านที่มาจากพิธีกรรม เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและการสร้างงานด้านนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของการแสดงพื้นบ้านอีสานของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวคิดและวิธีการสร้างสรรค์ชุดการแสดงพื้นบ้านอีสานที่มาจาก

พิธีกรรมเชียงซ้อน

1.3 ขอบเขตของการวิจัย

1. ศึกษาการแสดงพื้นบ้านอีสานของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
2. ศึกษาเฉพาะการแสดงพื้นบ้านอีสานที่สืบเนื่องมาจากพิธีกรรมเชียงซ้อนของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

1.4 วิธีการดำเนินงานวิจัย

1.4.1. ศึกษาจากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ได้แก่

- 1.1 หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 1.2 ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- 1.3 ศูนย์วิทยบริการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- 1.4 ห้องสมุดวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
- 1.5 พิพิธภัณฑ์สถานจังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.6 สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด
- 1.7 บ้านโคกก่อง ต.ปอภาร อ.เมือง จ.ร้อยเอ็ด

1.4.2. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ ตำรา วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

วิทยานิพนธ์ และ งานวิจัย

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ การฟ้อนอีสาน ” เนื้อหาสาระชี้ให้เห็นถึงการศึกษาเกี่ยวกับลักษณะเด่นของการฟ้อนอีสาน โดยใช้ข้อมูลการฟ้อนที่ปรากฏในการแสดงหมอลำผีฟ้า หมอลำพื้น หมอลำกลอน หมอลำหมู๋ หมอลำเพลิน หมอลำประยุกต์ และการฟ้อนซึ่งเป็นผลงานการประดิษฐ์ของวิทยาลัยนาฏศิลป์และสถาบันราชภัฏฯ ซึ่งแสดงในระหว่างปี พ.ศ. 2536 ถึงพ.ศ. 2538⁶

งานวิจัยเรื่อง “ การฟ้อนพื้นบ้านอีสาน ศึกษากรณีวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ” เนื้อหาสาระในการศึกษาเกี่ยวกับท่าฟ้อนพื้นบ้านอีสานและศึกษาวิถีชีวิตที่ปรากฏในการฟ้อนพื้นบ้านอีสาน โดยศึกษาจากผู้รู้ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้ประดิษฐ์ท่าฟ้อนและกลุ่มผู้รู้⁷

⁶ ยุทธศิลป์ จุฑาวิจิตร, “การฟ้อนอีสาน”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชา นาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538), หน้า 1 .

⁷ สุภาวดี สำลีพันธุ์, “การฟ้อนพื้นบ้านอีสาน กรณีศึกษาวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา(เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540), หน้า 1 .

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ ฟ้อนผีฟ้านางเทียม : การฟ้อนรำในพิธีกรรมและความเชื่อของชาวอีสาน ” เนื้อหาชี้ให้เห็นถึงการฟ้อนในพิธีกรรมของชาวบ้าน ณ อำเภอพระยืน จังหวัดขอนแก่น ที่สืบเชื้อสายมาจากเวียงจันทน์และยังคงสืบทอดพิธีฟ้อนผีฟ้า ซึ่งการฟ้อนผีฟ้ามี 2 ลักษณะ คือ 1. การฟ้อนผีฟ้าในการรักษาโรค เมื่อมีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นในครอบครัว ญาติพี่น้องจะเชิญนางเทียมมาทำพิธีฟ้อนผีฟ้าเพื่อรักษาโรคให้สมาชิกในครอบครัว 2. การฟ้อนผีฟ้าในการบูชาผีฟ้า โดยจะมีพิธีการฟ้อนเป็นพิธีใหญ่ประจำปี คือในวันที่ 13-15 เมษายน ลักษณะท่าวาดฟ้อนผีฟ้าแบบดั้งเดิมมี 3 ลักษณะ คือ 1. วาดฟ้อนท่าเดียว 2. วาดฟ้อนหลายท่า 3. วาดฟ้อนเข้าคู่⁸

งานวิจัยเรื่อง “ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการแสดงวงโปงลางวิทยาลักษณ์นาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ” เนื้อหาสาระชี้ให้เห็นถึงการสร้างสรรค์งานจากภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ปรากฏในการแสดงวงโปงลางของวิทยาลักษณ์นาฏศิลป์ร้อยเอ็ดมีอยู่ 2 ด้าน คือ ด้านดนตรีพื้นบ้าน และด้านการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้าน ด้านดนตรีพื้นบ้าน ได้แต่งลายเพลงเพิ่มเติมโดยยึดทำนองหลักโบราณเพื่อใช้บรรเลงประกอบการแสดง และการพัฒนารูปทรงของเครื่องดนตรีให้สวยงามยิ่งขึ้น ด้านการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านได้รวบรวมท่าฟ้อนพื้นบ้านอีสาน และพัฒนารูปแบบการแสดงให้สวยงามน่าสนใจยิ่งขึ้น โดยยังคงอนุรักษ์ท่าฟ้อนอีสานไว้ เพื่อเผยแพร่ให้คนในสังคมได้ชื่นชมและเห็นคุณค่าจะเห็นได้จากการแสดงนาฏศิลป์พื้นบ้านของวงโปงลางวิทยาลักษณ์นาฏศิลป์ร้อยเอ็ดซึ่งมีท่าฟ้อนดั้งเดิมจากชาวอีสานทุกชุด⁹

หนังสือ และตำรา

จากหนังสือเรื่อง “ นาฏศิลป์รัชกาลที่ 9 ” โดยเนื้อหาเป็นการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสถานภาพของนาฏศิลป์ในรัชกาลปัจจุบัน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2489 อันเป็นที่ขึ้นครองราชย์ จนถึงปี พ.ศ. 2542 อันเป็นที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเจริญพระชนมายุครบ 6 รอบ นาฏศิลป์ในที่นี้ หมายถึง การละคร และการฟ้อนรำที่ปรากฏในประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าว

⁸ สุรัตน์ จงดา, “ฟ้อนผีฟ้านางเทียม : การฟ้อนรำในพิธีกรรมและความเชื่อของชาวอีสาน” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), บทคัดย่อ.

⁹ วิชา สุทธิจันทร์, “ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการแสดงวงโปงลางวิทยาลักษณ์นาฏศิลป์ร้อยเอ็ด ”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา(เน้นมนุษยศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2543), หน้า 1 .

ข้อมูลของการวิจัยคัดเลือกมาจากเอกสาร การสังเกตการณ์ และจากประสบการณ์ตรงของผู้วิจัย ผลงานของการวิจัยแบ่งออกได้เป็น 4 หัวข้อ คือ 1. ในหลวงกับนาฏศิลป์ 2. การศึกษาด้านนาฏศิลป์ 3. นาฏศิลป์ประเภทต่างๆ และ 4. นาฏศิลป์สร้างสรรค์ระบำ¹⁰

จากหนังสือเรื่อง “หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์” เนื้อหาเกี่ยวกับความรู้พื้นฐานในการจัดการแสดงโดยทั่วไป ซึ่งผู้ที่สร้างสรรค์งานด้านนาฏศิลป์จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่างๆ เช่น นาฏยนิยาม นาฏยประวัติ นาฏยวิชัย นาฏยทฤษฎี นาฏยดนตรี นาฏยวรรณกรรม นาฏยอঙ্กการ นาฏยประดิษฐ์ นาฏยองค์กร นาฏยลักษณะ โดยนาฏศิลป์นั้นต้องศึกษาหาความรู้ทั้งด้านทฤษฎีและด้านการปฏิบัติเพื่อประโยชน์ต่อตนเองและงานที่สร้างสรรค์ขึ้น¹¹

จากหนังสือเรื่อง “แนวการคิดประดิษฐ์ท่ารำเชิง” ได้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารตำราและผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทยภาคกลาง นาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานและได้เสนอตัวอย่างแนวการคิดประดิษฐ์ท่ารำ เชิงตำหมากหุง และเชิงปั้นหม้อบ้านเชียง สำหรับเป็นแนวทางการประดิษฐ์ท่ารำแบบอื่นๆ ต่อไป¹²

3. ศึกษาและรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ได้แก่

3.1 จากการสัมภาษณ์

3.1.1 ผู้สร้างสรรค์การแสดงพื้นเมืองภาคอีสาน

- อาจารย์ฉวีวรรณ พันธุ (ดำเนิน) อายุ 63 ปี ศิลปินแห่งชาติปี 2536

สาขาศิลปะการแสดงพื้นบ้าน (หมอลำ)

- อาจารย์ทองคำ ไทยกล้า อายุ 60 ปี ครูสอนดนตรีพื้นบ้านอีสาน

- นายจิรพล เพชรสม อายุ 58 ปี ผู้อำนวยการวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

¹⁰ สุรพล วิรุฬห์รักษ์, “นาฏศิลป์รัชกาลที่ 9”, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ชรรคมคาเพรส , 2549), บทนำ.

¹¹ สุรพล วิรุฬห์รักษ์, “หลักการแสดง นาฏศิลป์ปริทรรศน์” พิมพ์ครั้งที่ 3 , (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), บทนำ.

¹² พงษ์มัลล สมรรถบุตร, “แนวการคิดประดิษฐ์ท่ารำเชิง” , (อุครธานี : สถาบันราชภัฏอุครธานี , 2538), บทนำ.

- อาจารย์นัครบ มุลาดี อายุ 60 ปี ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์มหาวิทยาลัย

ราชมงคล

- คณะครู – อาจารย์ ภาควิชาดนตรีและการแสดงพื้นบ้าน วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

3.1.2 ผู้แสดง

- อาจารย์จุฬากรณ์ ยงดี อายุ 39 ปี ครูสอนการขับร้องพื้นบ้าน วิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

- อาจารย์ศิวาภรณ์ ลินดาพรประเสริฐ อายุ 36 ปี ครูสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

- อาจารย์ธิดาวรรณ ไพโรพฤกษ์ อายุ 33 ปี ครูสอนนาฏศิลป์พื้นบ้านวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

3.2 สังกัดจากการวิดิทัศน์การเก็บข้อมูลการประกอบพิธีกรรมเชิงข้องและรูปแบบการแสดงพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

4. นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เพื่อหาแนวคิดและวิธีการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านอีสาน
5. นำเสนอผลการวิจัยด้วยการพรรณนาวิเคราะห์โดยแบ่งเป็นบทได้ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ

- 1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- 1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 1.3 ขอบเขตของการวิจัย
- 1.4 วิธีการดำเนินการวิจัย
- 1.5 ผลที่คาดว่าจะได้รับ
- 1.6 นิยามศัพท์ในการวิจัย

บทที่ 2 ความเป็นมาและผลงานวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

- 2.1 ประวัติและความเป็นมาจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.2 พิธีกรรมในฮีตสิบสองที่เกี่ยวข้องกับการฟ้อนของชาวอีสาน
- 2.3 การละเล่นพื้นบ้านของจังหวัดร้อยเอ็ด
- 2.4 ประวัติและผลงานการแสดงพื้นบ้านวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

บทที่ 3 องค์ประกอบของการแสดงที่สืบเนื่องจากพิธีกรรมเซียงซ็อง

3.1 ความเป็นมาของพิธีกรรมเซียงซ็อง

3.2 แนวคิดในการสร้างงานของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

3.3 องค์ประกอบของการแสดงชุดเซียงเซียงซ็อง

3.4 ขั้นตอนและรูปแบบการแสดงชุดเซียงเซียงซ็อง

บทที่ 4 วิเคราะห์การแสดงที่สืบเนื่องมาจากพิธีกรรมเซียงซ็อง

4.1 กระบวนการทำรำ

4.2 แนวคิดในการประดิษฐ์ชุดเซียงเซียงซ็อง

บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ

รายการอ้างอิง

ภาคผนวก

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นการรวบรวมผลงานสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ดไว้เป็นหมวดหมู่
2. ทราบถึงประวัติความเป็นมาของการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านแต่ละชุด
3. ทราบถึงแนวคิดในการสร้างงานการแสดงพื้นบ้านของวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
4. ได้แนวทางการสร้างสรรค์การแสดงพื้นบ้านอีสานที่ได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลอย่างเป็นระบบชัดเจน
5. ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้อ้างอิงในการเรียนการสอน การแสดง การวิจัย และการสร้างสรรค์งานนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสานได้ต่อไป
6. เป็นการเสริมสร้างการอนุรักษ์ และสืบทอดพิธีกรรมโบราณที่สอดแทรกนาฏศิลป์ไว้ในรูปแบบของการแสดงพื้นบ้านให้เป็นมรดกของมนุษยชาติอย่างต่อเนื่องไม่เสื่อมสูญจากชุมชนชาวอีสานและสังคมไทย

1.6 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

นาฏยประดิษฐ์ หมายถึง การสร้างสรรค์การแสดงที่มีแนวคิดและวิธีการที่เป็นระบบแบบแผน ที่ชัดเจน สามารถที่จะศึกษารูปแบบและที่มาของการแสดงชุดนั้นๆ ได้

การแสดงพื้นบ้าน หมายถึง การแสดงประจำท้องถิ่นต่าง ๆ ที่มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรม และการละเล่น โดยแสดงออกทางการฟ้อนรำ การแต่งกาย ดนตรี ภาษา สิ่งเหล่านี้เป็นตัวบ่งบอกถึงวิถีการดำรงชีวิตและชาติพันธุ์ของกลุ่มชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

เจ็ยเจ็ยซ็อง หมายถึง การแสดงที่สืบเนื่องจากพิธีกรรมโดยเป็นจำลองเหตุการณ์เกี่ยวกับการเสี่ยงทายในการขับไล่ภูตผี ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นโดยวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด

เจ็ยซ็อง หมายถึง พิธีกรรมที่สร้างขึ้นจากความเชื่อของชาวอีสานในการเสี่ยงทาย เหตุการณ์ต่างๆ ที่มนุษย์ไม่สามารถทราบได้ เช่น การเสี่ยงทายฟ้าฝนที่จะตกลงมา เสี่ยงทายหาสิ่งของที่หายไป และยังใช้เจ็ยซ็องเพื่อทำการขับไล่ผีที่มาสร้างความเดือดร้อนของมนุษย์ ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่ชาวอีสานได้กระทำสืบทอดต่อกันมาเป็นเวลานาน